

VÄRLDEN GENOM SPRÅKET

Bråddjup, humor, sorg. Hanna Rajs Laras nya dikter väver suveränt in värld, liv och historia i det helt samtida språkets varp. Allt gjort och sagt står plötsligt fram som ogjort, osagt. Sofia Roberg låter sig förtrollas av *Under månen*. Läs eller lyssna till hennes recension.

[Lyssna till recensionen? Klicka på pilen?]

Månen är en uråldrig symbol för tidens rytm. I klassisk grekisk astronomi var den sublunära sfären det föränderligas region medan de oföränderliga gudarna höll till ovanför månen. I Hanna Rajs Laras nya diktsamling *Under månen* är det människans förgängliga värld som gestaltas, och månen går som en ombytlig konstant igenom dikterna. När vi möter himlakroppen i första dikten är den "ett uppskuret kranium halva tiden/ och jag tror knappt på den", någon annanstans beskrivs det hur "månen var såååå stor/ den låg och chillade på taket".

Tonen i de här dikterna skiftar liksom månen, de rör sig närmast otåligt mellan släkthistorien – det förflutna – och ett vardagligt, förgängligt nu. Denna tematiska inramning framgår redan från titlarna på samlingens två första dikter: "Ändras" följs av "Arv". Hanna Rajs Lara skriver om hur det är att vara tredje generationens förintelseöverlevare, om missbruk, om kärlek, om döda och levande vänner. Hon har en helt egen röst som är lätt att känna igen, både i text och för den som någon gång hört henne läsa: dikterna är avslappnat rytmiska, vardagsspråkliga och raka, med ett högt tempo. Det är en lyrisk poesi som påminner om spoken word men också om Predikarens lakoniska, rytmiska uttryck. Hanna Rajs Lara använder internetgenerationens språk och

gestaltar ett helt samtida subjekt, men knyter samtidigt an till en religiös och kulturell tradition som genomsyrar dikternas innehåll såväl som deras ibland närmast liturgiska tilltal.

Under månen består av drygt trettio dikter, varav de flesta ryms på en sida eller ett uppslag. Titlarna är skrivna i versaler medan dikterna i sig bara innehåller små bokstäver – ett stilgrepp som känns igen från Rajs Laras tidigare böcker, *Armarna* (2018) och *Baby* (2020). Bokens formgivning, däremot, skiljer sig från de tidigare titlarna: med sitt spretiga typsnitt och sin kollageteknik är omslaget en blinkning till den klassiska svenska ungdomsboken. Och visst – de här dikterna förtjänar att läsas av alla mellan tio och hundra år.

Hanna Rajs Lara arbetar med den poetiska ljudbilden genom olika former av upprepningar, inte minst rim och halvrim. Dikten ”Som semester” är ett exempel på när slutrim drivs igenom i rad efter rad:

**de känns som semester
känns som vi klarat alla testerna
som början av festen
när man just välkomnat gästerna
å jag har gett efter
jag vet att mitt hjärta vet bäst så ja
e din hädanefter
vill ge dig mitt liv å mitt nästa ja**

/.../

I likhet med en del musiklyrik lyckas dessa dikter komma undan med klichéer utan att de – om en kliché tillåts – faller platt. Hanna Rajs Lara ger en form åt de uttjänta bilderna med sitt rytmiska språk och förmedlar en akut livskänsla, ett intryck av att varje uttryck verkligen grundar sig i en levd erfarenhet som kräver just exakt de här orden. Hon skriver, om en död vän, ”var bor du nu/ letar efter dig i träden och stjärnorna/ det är en kliché jag vet det/ men du gör det svårt för mig på gud/ med originaliteten”. Inte minst i kärleksdikterna, som väver vidare på den kärleksdeklaration som hennes förra bok *Baby* formulerade, varvas klichéer med mer nyskapande uttryck. Dessa dikter får mig att tänka på Shakespeares sonetter, framför allt den 76:e, där skalden ironiserar över kravet på att uppfinna nya former för att uttrycka sin eviga kärlek. Rajs Lara skriver: ”jag etsar ditt namn där det viktiga blodet finns/ hittar andra tekniker för att skriva enkla sanningar/ jag älskar dig på varje möjligt sätt/ jag älskar dig på nya språk”.

Under månen tar på sätt och vis vid där *Armarna* slutade, med dikten ”Chai” där jaget återger en kollegas konspirationsteoretiska antisemitism. I ”(((Hanna Rajs)))” återkommer dessa absurda teorier, i en dikt som sjuder lika mycket av satir som av nattsvart mörker: ”eller om jag spelar med/ säger lita aldrig på en

jude/ vi är sluga parasiter/ ja, vi är reptiler/ så ofta fördrivna/ att de måste vara vårt fel”. Dikten fortsätter i ett rytmiskt listande av dessa antisemitiska epitet: ”vi är snåla satanister/ vi är kroknästa marxister/ vi är bleka globalister/ vi är fega sionister”. Det är roligt, medryckande och hemskt på samma gång. Det här är åsikter som riktiga människor turnerar, på internetforum och i lunchrum. Men genom att lyfta de groteska klichéerna ur sina sammanhang avväpnar Rajs Lara dem, ”äger dem” så att säga. Dikten anspelar på den antisemitiska symbolen att skriva judiska namn inom tre parenteser, och avslutas med raderna ”så vet ni vad jag heter/ skriv det i tre parenteser”.

I denna dikt framstår jaget som kaxigt, liksom förbannat fast med en ironisk distans – men ofta präglas dikterna av andra stämningar. I ”arv” heter det:

/.../

**ja e spänd
ja e rädd vilket skämt
kolla mig se en svensk
va ska ja göra med rädslan ja ärvt**

/.../

Dikten kastar de halvrimmade orden mot läsaren: ”spänd”, ”rädd”, ”skämt”, ”svensk” ”ärvt” och påminner om att antisemitismen inte bara är sjuka idéer på internetforum: den är också en verklighet påtaglig som en ramsa i huvudet. Diktjaget arbetar på ett judiskt kollo och får lära sig säkerhetsåtgärderna:

/.../

**övningar i krissituationer, var ska vi springa
mot skogen, mot vattnet, mot vägen
ta så många barn du kan och bara spring**

/.../

Raden ”mot skogen, mot vattnet, mot vägen” blir en slinga eller refräng som går igenom den långa dikten, som rör sig mellan diktjagets egna erfarenheter och familjehistorien. Slingan lyfts ur sitt konkreta sammanhang och blir till något annat, något ambivalent, kanske en varning men kanske också ett hopp om ett *bortanför* den rådande situationen.

Rajs Lara har ett sätt att väva samman världen genom språket – genom assonanser, anaforer och en rytm som snarare härrör sig till en stil, ett personligt uttryck, än till metriken. Det finns något performativt, nästan besvärjande över dikterna, men det är knappast en skyddande cirkel som målas upp genom benämmandet av hatet och antisemitismen. Snarare sätter Rajs Lara något på spel: ”mitt face avslöjar inte arvet som bär mig/ historien som när mig” skriver hon, liksom hon i *Armarna* hela tiden återkom till de

långa armarna som det enda i hennes utseende som avslöjar att hon tillhör moderns del av släkten. Skrivandet blir ett sätt att knyta an, föra vidare – att låta sig bäras av sitt arv för att parafrasera en av hennes egna rader. Men poesi är en smal genre och vill man verkligen förändra något räcker det kanske inte att skriva dikter. I en dikt adresserar Hanna Rajs Lara sin egen tystnad i livet utanför dikten, och insikten att hon måste ”aktivera” sig. Men det är som om denna insikt kommer genom skrivandet – ja, kanske är detta en av sakerna som är så fascinerande med Rajs Laras poesi: det är som om man tar del av en process, ett tänkande, prövande, snarare än en produkt. ”shit vad jag insåg något/ om mig själv/ medan jag skrev den här dikten” heter det på ett ställe.

Diktjaget är uppspänt mellan dåtid, nutid och framtid – mellan historien, det pågående och tankar om framtiden tillsammans med den älskade. Detta illustreras särskilt i dikten ”Vilken dag” där upprepandet av ”idag” utgör diktens sammanhållande element. ”Idag” byggde diktjaget om köket och tänkte på framtiden, men ”idag” flydde också hennes mormor undan nazisterna. De bevarade breven, de flesta från släktingar som fördes bort och mördades, blir till rop och skuggor som hemsöker diktjaget: ”alla dessa rop idag/ skuggor bakom mig idag/ jag har druckit vin idag/ vilken dag va”. Effektfullt slutar dikten med ett citat från den morbror som i koncentrationslägret började skriva en bok innan han mördades: ”denna bok skriver jag när jag bara är elva år/ låt oss alltså börja nu”. Det är något med utpekandet – ”denna bok” – och hur det fogas in i dikten som ju gestaltar en upplevelse av historiens närvaro i nuet, som gör att denna bok, *Under månen*, framstår som Rajs Laras upplockande av en stafettpinne. Det svåruthärdliga ”låt oss alltså börja nu” pekar då inte bara mot barnets död i koncentrationslägret utan också mot denna nya början, Rajs Laras författarskap.

Om ”Armarna” mottogs som en lovande debut, står det klart med *Under månen* att Rajs Lara är mer än lovande – hon har en förmåga att skriva dikter som går rakt in i läsaren. Dikterna i *Under månen* har en lockande yta och fasansfulla bråddjup, är förtrollande och ögonöppnande, humoristiska och sorgliga. Mot slutet av samlingen finns en dikt som gestaltar ett missfall, där det ofödda barnet apostroferas. I en tidigare dikt handlar diktjaget sushi åt sin gravida fru, men här gestaltas ett möte med barnmorskan vars ”ögon går från ett till noll”. Död och sorg är ju långt ifrån nya ämnen i hennes diktning, men här blir smärtan fysisk på ett annat sätt samtidigt som hon söker orden att beskriva sorgen:

/.../

**en våg som återvänder till havet
spöken hänger på dörrarna
du är nånstans i rören nu
om du inte är kvar därinne**

/.../

Metafysiska perspektiv blandas med de krasst fysiska, ”du är i trosan i toan i avloppet/ eller så är du ingenting/ tills du är tillbaka”. Jag kommer att tänka på Ida Börjels långa dikt *Ma*, vars centrala del gestaltar förlusten av ett ofött barn – eller rättare sagt, känslan av att inte kunna och ändå vara tvungen att tala om det. Jag tänker på hur extremt olika de två poeternas sätt att skriva om en liknande erfarenhet är, men hur de ändå möts i den primala, ursinniga smärtan. Anledningen till att jag ens vill göra jämförelsen är att jag tycker att den belyser något hos Rajs Lara som poet, nämligen att hon verkar kunna skriva om allt. Med varierande grad av direktet, visst – i vissa dikter är bilderna mer hermetiskt slutna och verkar dölja något som inte riktigt kan utsägas, men oftast är de ändå glasklara. Det finns inte någon tendens till en fetisering av tystnad och lakuner, tvärtom. Språket bär Rajs Lara, liksom arvet. Som det heter i ”Min egen”:

/.../

**för man blir så : wow,
när folk pratar om det
wow, när man hör om det, läser om det
wow, när man ser folk skriva om det**

/.../

”Det” syftar nog här på antisemitismen, men jag tänker ändå att det också säger något om Hanna Rajs Laras förhållningssätt till poesin. Allting går att uttala, under månen. Och jag säger: wow, när jag läser hennes dikter.

Under månen
Hanna Rajs Lara
Albert Bonniers, 2020

Författarfoto: David Lagerlöf